

Kirov cinayeti

Kirov Cinayeti ve Stalin,
Robert Conquest, çev. Gün Zileli,
İstanbul: H₂O Yayınevi, 2015.

Mehmet İnanç Turan

1 Aralık 1934'te Leningrad Sovyet binasında (Smolnıy'de), SBKP Merkez Komite üyesi ve Leningrad parti sekreteri Kirov öldürüldü.

Robert Conquest, *Kirov Cinayeti ve Stalin* isimli kitabında bu cinayette Stalin'in sorumluluğunu araştırır. Cinayette Stalin'in parmağı var mıdır? Kitabın konusu bu.

Conquest'in Kirov cinayetine ilişkin sunduğu bilgilere bakmadan önce yazarın kendisine biraz değinmek gerekir. Conquest, Batı'da Sovyet tarihi hakkında yazmış önemli tarihçilerden biridir. Ama son derecede gerici bir bakış açısı vardır. Sadece Stalinizmi değil Leninizmi de, daha genel olarak komünizmi de karşısına almış, hayatının sonuna kadar cepheden eleştirmiştir. (Conquest üç ay önce 98 yaşında hayata gözlerini yummuştur.)

Böyle yazarların kitaplarını hep çok dikkatli okumak gerekir. Mesele bunların açıkça yalan söylemeleri değildir. Bu ender olarak elbette olabilir. Ama asıl mesele, olayları yorumlarken kendi görüşlerinin etkisi altında anlattıkları tarihe belirli bir bakış getirmeleridir.

Buna karşılık, Sovyet, Çin ve diğer bürokratik işçi devletlerinin tarihlerini büyük ölçüde bu tür yazarlardan öğrenmek zorundayız. Çünkü elde Marksist kaynak yok denecek kadar azdır. Sovyet kaynakları da ters yönde propaganda içerir.

Elbette onların da okunması gerekir, ama bunların büyük çoğunluğu yaygın olarak okunan Batı dillerine çevrilmemiştir. Hele Türkçe'ye hiç çevrilmemiştir.

Dolayısıyla, burjuva tarihçilerinin çalışmaları kullanılacaktır, ama hep temkinle, hep titiz bir eleştiri süzgecinden geçirilerek, hep ileri sürülen olguların ve fikirlerin nasıl belgelendiğine bakılarak. Conquest'i de böyle sunmak gereklidir.

Şimdi kitabın Kirov cinayeti hakkında bize ne öğretebileceğine geçebiliriz.

Cinayet nasıl işlendi?

Kirov, 29 Kasım 1934'te Moskova'daki Komünist Parti Merkez Komitesi toplantısından yeni dönmüştü. 1 Aralık 1934'te toplantısı vardı.

1 Aralık 1934 akşamı Kirov, Smolnii'ye geldi. Kirov'u koruyan kişisel koruması Borisov ile birlikte gelmişlerdi; ama Kirov binaya girerken Borisov yanında yoktu: Smolnii'in merdivenlerini Kirov yalnız çıkıyordu.

Borisov, Kirov'a bağlı bir muhafızdı. Kirov ona güvenirdi. Borisov, İçişleri Halk Komiserliği'nin (NKVD'nin) adamları tarafından alıkonulmuştu. Bu nedenle Kirov binaya yalnız girdi.

Kirov çalışma odasının bulunduğu üçüncü kata çıktı. Kirov önce Leningrad Komitesi ikinci sekreteri olan Mihail Çudov'un da katıldığı bir toplantı yaptı. Toplantıdan sonra kendi çalışma odasına doğru koridorda yürümeye başladı. O sırada Nikolayev, Kirov'u ensesinden vurdu. Çudov ve diğerleri silah sesini duymuşlardı; Kirov'un yanına koşular. Kanlar içindeki Kirov'u kurtarmaya çalıştılar; ama her şey için geçti: Kirov öldü.

İlginçtir ki, Kirov'u vuran Nikolayev, Kirov'u vurduktan sonra bayılmıştı; Kirov'un yanına düşmüştü. NKVD görevlileri onu yakaladılar; NKVD merkezine götürdüler.

Nikolayev çok iyi biçimde korunan Smolnii'ye hiçbir muhafıza yakalanmadan nasıl girmişti? NKVD buna niçin göz yummuştu?

Nikolayev otuz yaşındaydı. 1920 yılında partiye girmişti. Bir bacağı sakattı. 1934 yılının başlarında parti disiplini çiğnediği gerekçesiyle partiden atılmıştı. Nikolayev, Milda Draula adlı bir kadınla evliydi; iki çocuğu vardı.

Milda, Letonyalıydı ve daha önemlisi Letonya konsolosu George Bissenieks'in karısıyla dostça ilişkileri vardı. (İlerideki mahkemelerde bu konsolos Troçki'yi suçlamak için kullanılacaktır.)

Nikolayev cinayetten önce üzerinde bir tabanca ile iki kez yakalanmıştı; ama her ne hikmetse iki kez de NKVD görevlileri tarafından serbest bırakılmıştı.

Nikolayev'in Smolnii'ye elini kolunu sallayarak girmesi, Kirov'un koruması Borisov'un cinayet sırasında Kirov'un yanında olmasının NKVD tarafından engellenmesi, Nikolayev'in iki kez silahla yakalanmasına rağmen serbest bira-

kılmasıyla birlikte ele alınırsa cinayette NKVD'nin bir rolü olduğu ortaya çıkar.

Kirov

Kirov 1886 doğumluydu. 19 yaşında partinin saflarında çarpışan bir gençti. Partinin silahlı milislerine katıldı. 1905'te Tomsk'daki parti komitesine seçildi. 1906'da tutuklandı, 1909'da tahliye edildi.

1917 Ekim Devrimi'nde Tüm Rusya Sovyet Kongresi'nde delege oldu. Devrimden sonra Gürcistan'a Sovyet büyükelçisi olarak atandı. 1921-1926 arasında Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi sekreterliği görevinde bulundu. 1926'da Politbüro yedek üyesi oldu.

Leningrad parti örgütü devrimden sonra Zinovyevcilerin kalesi olmuştu. Aralık 1925 Parti Kongresi'nde Zinovyevcilerin Stalinciler tarafından yenilmesinden sonra durum değişti. Leningrad'da Ocak 1926'dan itibaren Kirov, birinci sekreter konumuna yükseldi. Stalin'in 1920'li yıllar boyunca Sol Muhalefet'e karşı işbirliği yaptığı Bukharin'e karşı açtığı savaşta Stalin tarafında durdu. Ama Bukharin ile dostluğunu bozmadı.

İlkesel olarak Stalin'in politikalarına karşı çıkmadı. 1930-1933 döneminde bu tutumunu sürdürdü. Gerçi 1932'de Riyutin ve grubunun Stalin'e başkaldırmasından sonra, Stalin'in yanında durmasına rağmen onların idam edilmesini istemedi. Bolşevik kanının dökülmesine taraftar olmadı.

Stalin'in gözünde Kirov kendisinin adamıydı; ne var ki, onu “yumuşak” bir politikacı olarak görüyordu. Stalin kadar sert değildi; uzlaşmacı bir karakteri vardı.

Şubat 1934'de toplanan XVII. Kongre'de Kirov gizli oylamada seçime katılan 1966 delegeden en yüksek oyu aldı. Ama Komünist Partisi'nin Genel Sekreteri olmayı kabul etmedi. Robert Conquest'in, Antonov-Ovseyenko'dan aktardığına göre şöyle dedi: “Eğer ben Genel Sekreter olursam, bu, partinin bütün politikalarının sorgulandığı anlama gelir - kolektifleştirme, sanayileşme, milliyetler politikası, genelde sosyalizmi kurma çizgimiz. Hayır, bunu kabul edemem.”¹

Stalin seçim sonuçlarını öğrendi ve değiştirilmesini istedi. Stalin'in dediği yapıldı. Seçim sonuçlarının değiştirildiği; aslında Kirov'un Stalin'den 300 oy fazla aldığı, ileri bir tarihte (13 Aralık 1987'de) Mikoyan'ın o zamana kadar yayımlanmamış anıları yayımlandığında ortaya çıktı. (Stalin yıllar sonra bu 1966 delegenin 1108'ini halk düşmanı olarak öldürdü.)

Kongre sonrasında Stalin, Kirov'a tepki göstermedi; aksine seçim hilesini onayladığı için ona sıcak davrandı. Ama Kirov'un Stalin'e bir rakip olarak ortaya çıktığı bu kongrede belli olmuştu. Stalin bunu unutmuyacaktı.

Temmuz 1934'te NKVD yeniden düzenlendi; bu örgütün başına Halk

¹ Kirov, aktaran Robert Conquest, *Kirov Cinayeti ve Stalin*, çev. Gün Zileli, HİO Yayınevi, 2015, s. 42-43.

Komiseri olarak Yagoda atandı.

Bir de gizli Devlet Güvenlik Komitesi kuruldu. Bu komitede Yezhov, Agranov ve Stalin'in sekreteri Poskrebişev yer aldı. Bu gizli komite doğrudan Stalin'e bağlıydı. NKVD'nin üstünde egemendi.

1934 yazında Stalin, Kirov'u Soçi'ye çağırdı. Kirov'u Politbüro üyesi olarak Kafkasya'ya göndermek istediğini söyledi; Kirov bunu kabul etti. Stalin, Kirov'u Moskova'dan uzaklaştırmak istiyordu.

Kirov suikast denemesi sayılabilecek bir araba kazası geçirdi.

Leningrad'a döndüğünde onu bir sürpriz bekliyordu. Leningrad NKVD şefi Medved'in haberi olmadan Zaporoziyets Moskova'dan bir grup NKVD memuru Leningrad'a getirmişti. Medved, Kirov'a şikâyetinde bulundu. Kirov onun yanında yer aldı. Bu darbenin Stalin tarafından planlandığı belliydi. Kirov, Stalin'e telefon açtı. Stalin sertçe, bunun NKVD'nin bir iç sorunu olduğunu söyledi. Kirov, Zaporoziyets'in görevden alınmasında ısrar etti. Stalin ret yanıtı vererek telefonu kapattı.

1 Aralık 1934'te Kirov öldürüldü. Kirov'un öldürüldüğü akşam Stalin bu olayı bekliyormuş gibi bütün ülkeyi bağlayacak terörizmle mücadele kararını aldırdı. 10 Aralık'ta bu karar yasa haline getirildi:

Kirov vurulur vurulmaz Çudov haber vermek üzere Stalin'e telefon etti. Aynı akşam, terörizmle ilgili bir karar yayımlandı:

- 1) Soruşturma makamlarının, terör eylemlerini hazırlamak ya da düzenlemekle suçlananların davalarını hızlandırması;
- 2) Yargı organlarının, af ihtimali nedeniyle kategorideki suçlara ilişkin ölüm cezalarını bekletme yoluna gitmemeleri; çünkü SSCB Merkez Yürütme Komitesi, kendisine ulaşması muhtemel bu tür dilekçeleri dikkate almayacaktır;
- 3) NKVD organlarının, yukarıdaki kategoride yer alan suçlara karşı aldığı ölüm cezası kararlarının derhal infaz edilmesi.²

Cinayeteki şüpheliler

Zaporoziyets, Stalin'in adamıydı. Daha önce aktardığımız gibi katil Nikolayev, Kirov cinayetini işlemeden önce iki kez üzerinde silahla yakalanmıştı. Onu serbest bıraktıran kimdi?

Kirov'un bulunduğu yerlerde, Nikolayev üstünde tabancayla yakalandığında, görevli muhafızın itirazına rağmen, her iki seferde de -ki bu konuda Stalinist ve anti-Stalinist kaynaklar hemfikirdir- Zaporoziyets'in emriyle serbest bırakıldığı da bir gerçektir.³

Gizli Politik Bölüm, Nikolayev'in tavırlarının ve tehditlerinin uzun süredir farkındaydı. Durumu Zaporoziyets'e rapor ettiler ve Zaporoziyets, Nikolayev'le,

2 A.g.e., s. 55.

3 A.g.e., s. 58.

onun bir arkadaşı (bir polis muhbiriydi) vasıtasıyla temasa geçti. Bir anlatıma göre, Zaporoziyets tabancayı sağladı ve ajanı da, Nikolayev'i esas hedefi olan yerel Kontrol Komisyonu'nun bir üyesi yerine, Kirov'a suikast düzenlenmesi konusunda ikna etti.⁴

Kirov'un baş muhafızı Borisov, Kirov'a kendini adanmış bir kişiydi. Kirov da onunla iyi arkadaştı. Cinayet sırasında Borisov'un, Kirov'un yanında olmasını NKVD engellemiştir: Kirov'u yalnız bırakarak Katil Nikolayev'e olanak sağlamıştı.

Cinayetten sonra 2 Aralık günü öğleye doğru NKVD, Borisov'u Smolnii'ye gönderme talimatı aldı. Borisov bir kamyonla gönderildi. Kamyon, Voinov sokağına geldiğinde önde oturan NKVD'li direksiyona asıldı ve kamyon sert olmayan biçimde bir deponun duvarına çarptı. Sonradan Borisov'un kazada öldüğü duyuruldu. Oysa gerçek farklıydı: "Aslında muhafızlar tarafından demir çubuklarla öldürülmüştü. Bu versiyon, göreceğimiz gibi, daha sonra Stalinist ve post-Stalinist resmi anlatımlarda genel kabul görür. Kamyondaki katiller de daha sonra ortadan kaldırılmıştır."⁵

Leningrad NKVD'nin önemli liderleri (Medved, Fomin, Gorin, Lobov, Yanişevski, Petrov Baltseviç, Moseviç) tutuklandı. Ama Zaporoziyets orada yoktu. Leningrad dışındaydı. Daha sonra Zaporoziyets adı öne çıkarılmadan "ihmalkârlık" suçlamasıyla bir ceza alacaktı; senaryoya uygun olması için. Ama NKVD onun ceza dönemini bir tatile çevirecekti:

Görünüşte hüküm giymiş bu adamlara uygulanan olağanüstü muamele yaygın olarak bilinmekteydi. 'Eski Bir Bolşevik'in Mektubu'ndan (1936), polis görevlilerinin, gönderildikleri kamplarda 'yöneltilmiş sorumluluk aldığı' öğrenilmektedir.

Zaporoziyets ve diğerlerinin NKVD yüksek çevrelerinde bile aşağı yukarı açık bir şekilde kollanmaları ve rahat ettirilmeleri, davanın gerçek özünü tartışılmaz bir şekilde ortaya koymaktadır.⁶

Cinayetin kurbanları

Cinayetin kurbanları ilkten sona doğru sürekli değişti. Stalin adım adım kurbanlarını değiştirerek; kurbanları birbirine bağlayarak, sonunda kitlesel bir terör ortamı yaratmayı başardı. Kirov cinayeti, Stalin'e muhalif olanları haklamaya hizmet etmeliydi.

İlk kurbanlar, "Beyaz Muhafızlar" oldu. 5 Aralık – 18 Aralık arasında 102'si idam edildi.

4 A.g.e., s. 58.

5 A.g.e., s. 61.

6 A.g.e., s. 112.

Devrimci Marksizm

Stalin davayı sonra Zinovyevcilere yöneltti. Uydurma bir “Leningrad Terörist Merkezi” yaratılacaktı. Moskova’ya giden Yezhov, Stalin’le görüştü. Stalin’in kişisel olarak saptadığı “Leningrad Terörist Merkezi Üye Listesi” ile Leningrad’a geri döndü. Katil Nikolayev, Leningrad terörist merkezinin emriyle Kirov’u öldürmüştü (!)

Eski polis şefi Bakayev ve Merkez Komite Sekreteri Yevdokimov, 14 Aralık’ta tutuklandı. Ardından Zinovyev ve Kamenev (ikisi de Politbüro üyeliği yapmıştı) 16 Aralık’ta tutuklandılar. Tutuklananlar arasında Zalutski, Kuklin, Federov ve Safarov vardı. Hepsi eski Merkez Komite üyeleri idi.

Zinovyev sorgusunda, “Parti karşıtı Zinovyev grubunu suikasttan politik olarak sorumlu tutmakla” partinin haklı olduğunu söyledi. Bu bir başlangıçtı. “İtiraf” zorla alınacaktı. Yevdokimov “itirafa” başlamıştı:

Terörist tutumla suçlanmamız konusunda şunu açık bir şekilde ifade etmek isterim: Evet, bunun sorumluluğunu üstlenmeliyiz; çünkü son on yılı aşkın bir zamandır çevremizdekileri düşmanlıkla zehirledik ve Kirov cinayeti gibi büyük bir suçu mümkün hale getirdik.⁷

Ayrıca Yevdokimov itirafının sonunda Stalin’i selamlamayı da ihmal etmiyordu.

Bu itiraflara dayanılarak Zinovyev, Kuklin, Gertik, Sahov, Kamenev ve diğerleri, 5-10 yıl arasında cezalara çarptırıldılar.

Ayrıca NKVD Özel Soruşturma Kurulu’nun kararıyla 78 kişi toplama kampına gönderildi.

1935 Mart ayına gelindiğinde Leningrad’daki tutuklama ve sürgünler 60 bin kişiye ulaşmıştı.

1935 yılında en eski Bolşeviklerden Merkez Yürütme Kurulu Sekreteri Avel Yenukidze aniden partiden atıldı.

7 Nisan 1935’te ceza yaşını 12’ye indiren yasa çıkarıldı. Tutuklanan muhalifleri çocuklarıyla tehdit edip yalan itiraf almak için!

Temmuz 1935’te suçlananların aile üyelerinin, akrabalarının suçlamalardan haberdar olmasalar bile cezalandırılacağına dair ek yasa çıkarıldı.

Kirov cinayetine bağlı olarak yeni bir dava dosyası hazırlanıyordu: Troçkistler de işin içine katılacaktı. Yeni hedefin ismi: Troçkist-Zinovyevci Terörist Merkez’di.

Yeni dava için daha önce ceza almış Zinovyev, Kamenev, Yevdokimov, Bakayev buldukları yerden getirildi. Yeni davanın sanığı olan Smirnov ile yüz-

⁷ Yevdokimov, aktaran Robert Conquest, *Kirov Cinayeti ve Stalin*, H₂O Yayınevi, 2015, s. 97.

leştirilmek için. Dava dosyasında çelişkileri önlemek amacıyla böyle yapılıyordu. Bir de Zinovyev ve Kamenev'den Troçki hakkında uydurma itiraflar almak için. Kamenev'in oğlu NKVD'nin elindeydi.

Temmuz 1935'te itiraf vermeyi kabul ettiler. 10 Ağustos 1935'te Yevdokimov da itiraf verenlere katıldı. Artık iddianame hazırды: 15 Ağustos'ta yayımlandı. İddianameye göre: Zinovyev, Kamenev, Yevdokimov, Bakayev; Troçkist olan Smirnov, Ter-Vaganyan, Miraçkovski ile bir merkez oluşturmuşlardı. Adları "Troçkist-Zinovyevci Terörist Merkez" idi. Suç: Kirov'u öldürmekti. Ayrıca Gestapo (Alman gizli servisi) için içine karıştırılıyordu. Cinayeti Gestapo'nun da yardımıyla bu merkez işlemiştir.

Temmuz 1935 yargılamasında Zinovyev ve diğerleri Kirov cinayetinde "ahlaki-politik" bakımından sorumlu tutulmuştu. Şimdi bu yeni davada "Troçkistlerle" birlikte Kirov'u öldürmekle suçlanıyorlardı. Uydurma dava dosyası, uydurma bir mahkemeye tamamlandı. Sanıklar kurşuna dizildi.

Kirov cinayetinin kurbanları bitmemişti. Yeni hedef "Kirovcular"dı. Leningrad'da Kirov'un etrafında olanlar cezalandırılacaktı. Önce Leningrad'a dışarıdan yardım edenlerin olduğu iddia edildi. Harkov bölge komitesinin birinci sekreteri Karl Brandt 1937'de tutuklandı. Ağustos 1938'de kurşuna dizildi. Karl Brandt'ın karısı sadece "halk düşmanınının karısı" olmaktan dolayı 20 yıl cezaya çarptırıldı.

Çudov ve Kodatski, Kirov'un başta gelen yardımcılarıydı. Kirov onlara güvenirdi. 30 Ekim 1937'de ikisi de kurşuna dizildi. Aynı günde on üç Merkez Komitesi üyesi de idam edildi.

Pozern, Ugarov, Smorodin, 25 Şubat 1939'da kurşuna dizildi.

1934'te Kirov zamanında Merkez Komitesi'nin Leningradlı yedi üyesi vardı. Hepsi kurşuna dizildi.

Leningrad Sendikaları Başkanı, Kirov fabrikasının parti sekreteri Alekseyev öldürüldü.

Novgorod ve Akulov bölge yürütme komitelerinin başkanları Brigadny, Vasilev de aynı akıbete uğradı.

Kirov'un özel himayesi altındaki sanayi işletme yöneticileri (M.K. Ots, N. Penkien, F. Antyuhin, Kondrikiv) öldürüldü.

Leningrad'a yapılan zulmün boyutunu yıllar sonra (1961'de) *Pravda* yazdı:

Leningrad Parti örgütü, Sergey Mironoviç Kirov cinayetinden sonra Leningrad'da meydana gelen adaletsiz baskıların sonucunda, Parti'de, Sovyet'te, ekonomik alanda ve diğer alanlarda büyük personel kaybına uğramıştı. Dört yıl boyunca Leningrad'da dürüst ve tamamen masum insanlara karşı aralıksız bir şekilde dalga dalga baskı uygulandı. Sorumlu bir göreve yükseltilmek genellikle bir uçurumun kenarına doğru ilerlemek anlamına geliyordu. Çok sayıda insan, sahte, ale-

Devrimci Marksizm

lacele uydurulmuş suçlamalar içeren sorgulamalarla ve yargılanmaksızın ortadan kaldırıldı. Yalnız görevliler değil, aynı zamanda aileleri de baskıya uğradı, hatta daha başından ailelerinden koparılmış tamamen masum çocuklar bile.⁸

En son Kirov cinayeti bahane edilerek “Sağcılar” hedef tahtasına yatırılacaktı. “Sağcılar ve Troçkist Blok” davası başlayacaktı.

Piatakov, Radek ve diğer on beş sanık, Zinovyevcilerin yedek merkezini oluşturuyordu (!)

Şubat 1937’de “Sağcıların” lideri olarak Bukharin ve Rikov tutuklandı. Yagoda, Stalin’in pis işlerini daha önce yapmıştı. Çok şey biliyordu. Yok edilmesi gerekiyordu. Yagoda, Nisan 1937’de tutuklandı. Zaporoziyets’in durumu da aynıydı. O da çok şey biliyordu.

Bukharin, Yagoda ve diğerlerinin açık yargılanması 2 Mart 1938’de başladı. Bukharinciler ta baştan, Troçkist-Zinovyevci komplonun bir ortağı olarak gösteriliyordu. Açık mahkemede Bukharin ve Rikov, Kirov cinayetine karıştıklarını kabul etmediler; ama yine suçlu bulundular.

Suçlanan bütün kurbanlar kurşuna dizildi. Stalin muhaliflerini “Kirov cinayetini” kullanarak ortadan kaldırıyordu. Ayrıca bu işe bulaştırdığı insanları da ortadan kaldırdı; geriye suç izi bırakmadı.

Suçlu kim?

Stalin öldükten sonra Stalinciler arasında bir iktidar kavgası başladı ve bu kavgayı Hruşçov kazandı. 1956’da XX. Parti kongresinde Stalin’in suçlarını sayarken Kirov cinayetinde Stalin’in parmağı olduğunu ifade etti. Araştırmacılar önüne birçok belge sunuldu. Bu belgeleri inceleyenlerden biri olan Robert Conquest bir sonuca varıyor:

Bizim görüşümüz, Stalin’in açıkça kuşku altında olduğudur.⁹

Batıyı ziyaret eden resmî olmayan konuşmacılar, Hatta Sovyet akademisyenleri Stalin’in suçluluğunu kabul ettiler.¹⁰

Sorun çıkartan bir ast ortadan kaldırılmıştır; aynı zamanda mutlak bir Stalin otokrasisinin yolu açılmıştır. Gördüğümüz gibi, cinayeti işlemekle suçlanan eski muhalifler arasında hiç kimsenin bundan herhangi bir şekilde yararlanma olanağı yoktur; ayrıca NKVD’nin önde gelenlerinden hiçbirinin böyle bir cinayeti işlemesi için akla yatkın neden de yoktur. Bu yüzden, suikastı kendi amacı için kimin kullanabileceği sorusuna cevabımız, Stalin olmak zorundadır.¹¹

8 *Pravda*, 31 Ekim 1961, aktaran Robert Conquest, a.g.e., s. 139.

9 A.g.e., s. 177.

10 A.g.e., s. 194.

11 A.g.e., s. 180.